

Een praktijkonderzoek naar het aanleren van vaardigheden en verbeteren van het zelfbeeld van een 12-jarig meisje

Annemieke van Susante, MSc
Studentnummer: 2139078
Master Special Educational Needs (M SEN)
Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Leerroute: 1-jarig deeltijd Remedial Teaching (RTD01)
Begeleid door: drs. S. de Bekker
Juni 2010

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Intro	7
Hoofdstuk 1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding van het onderzoek	8
1.2 Huidige situatie en werkwijze	8
1.3 Probleemverkenning	10
1.4 Gewenste situatie	10
1.5 Onderzoeksvraag	11
Hoofdstuk 2 Theoretisch onderzoek	12
2.1 Communicatie	12
2.2 Sociale vaardigheden	13
2.3 Programma voor vaardigheden	14
2.4 Oplossingsgericht werken	15
2.5 Oefenen van vaardigheden	16
2.6 Verband tussen literatuur en onderzoeksvraag	18
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	19
3.1 Onderzoeksmethodiek	19
3.2 Data verzamelen	19
3.3 Ethiek	20
3.4 Validiteit	21
3.5 Betrouwbaarheid	22
Hoofdstuk 4 Data-verzameling en analyse	23
4.1 Data-verzameling, CBSK	23
4.2 Data-verzameling, Vaardighedenlijst	24

4.3	Data-analyse: Vergelijking tussen de meetmomenten	26
4.4	Samengenomen	29
4.5	Conclusie	30
Hoofdstuk 5	Conclusies	31
5.1	Conclusie per deelvraag	31
5.2	Conclusie onderzoeksvraag	34
5.3	Aanbeveling voor verdere begeleiding van Roos	34
5.4	Aanbeveling in breder kader	34
Hoofdstuk 6	Evaluatie onderzoek	36
6.1	Hoe heb ik het ervaren?	36
6.2	Hoe is het gegaan?	36
6.3	Wat heb ik ervan geleerd?	37
Literatuurlijst		39
Bijlage 1		41

Samenvatting

De 12- jarige Roos gaat twee keer per week naar een studiebegeleidingsinstituut voor begeleiding in taak- en werkhouding. De afgelopen periode gaat het minder goed met Roos: ze wordt gepest. Roos heeft een aantal sociale vaardigheden die meer ontwikkeld moeten worden. De onderzoeker komt vaker dit soort problematiek tegen en vindt het dan moeilijk hoe deze kinderen te begeleiden: kinderen met inadequaat gedrag in de communicatie, die in een negatieve spiraal terechtkomen.

De ontwikkelingspunten van Roos liggen op het gebied van lichaamshouding, oogcontact, stemvolume, grove motoriek, afstand tot medemens, gevoelens uiten en weerbaarheid. Totaal gezien is het doel dat de interactie met klasgenoten, zowel kwalitatief als kwantitatief, omhoog gaat.

De onderzoeksvraag luidt:

Hoe kan ik een 12-jarig kind met beperkte sociale vaardigheden effectief begeleiden, zodat de interactie met klasgenoten verbetert?

Het is belangrijk sociale vaardigheden te verhogen, zowel voor het hier en nu als voor de toekomst. Vanwege de intelligentie van Roos wordt er vanuit gegaan dat Roos in staat is nieuwe dingen te leren. Het programma oplossingsgericht werken kijkt waar de ontwikkelpunten van een kind liggen en zet vervolgens hier op in. Behalve een programma dienen vaardigheden ook concreet geoefend te worden met Roos, zodat specifieke sociale situaties geoefend kunnen worden.

De gebruikte onderzoeksmethode is de casestudy/ gevalsstudie. Drie vaardigheden worden gekozen en beoordeeld op de vaardighedenlijst door vier bronnen (ouders, Roos, leerkracht, onderzoeker) op een schaal van één tot tien. Tevens worden de totale schalen: kwalitatieve en kwantitatieve interactie, ingevuld. Roos zelf vult tevens de competentiebelevingsschaal voor kinderen (CBSK) in.

Effectief begeleiden is gelukt, wanneer de waarderingen van de vier bronnen alle minimaal 1 punt op de schaal omhoog gaan. Tevens dient Roos bij de CBSK binnen de normale percentielen (15-85) te scoren.

De ethiek wordt zo veel mogelijk gewaarborgd. De validiteit van de CBSK is totaal matig, de betrouwbaarheid acceptabel. De validiteit en de betrouwbaarheid van de vaardighedenlijst is onbekend, maar wordt tevens zo veel mogelijk gewaarborgd. De externe validiteit van het onderzoek is beperkt.

Sociale weerbaarheid, lichaamshouding en het uiten van gevoelens worden gekozen als belangrijkste aan te leren vaardigheden voor Roos. Na zes weken begeleiding blijft Roos zich tevreden voelen over haar schoolse prestaties. Ze voelt zich sociaal meer geaccepteerd. Op sportief gebied voelt Roos zich wat minder vaardig, maar blijft ze op een gemiddelde score. Op het gebied van uiterlijk is Roos ongeveer even tevreden gebleven. De score van Roos op gedragshouding is wat lager geworden. De score ligt nog ruim op gemiddeld niveau. Roos voelt zich totaal beter over zichzelf, de score ligt nu ruim in gemiddeld gebied. Alle bronnen zien een verbetering van de sociale weerbaarheid. Roos ziet zelf geen verandering met betrekking tot lichaamshouding. Ouders zien de meeste verbetering en klassenleerkracht en onderzoeker zien wat verbetering. Er wordt minimaal 1 punt vooruitgang gezien op het gebied van gevoelens uiten. Alle bronnen zien dat Roos meer tot interactie overgaat. Roos ziet zelf erg veel verbetering met betrekking tot de kwaliteit van de interactie. De overige bronnen zien ook een verbetering.

Er mag niet gesproken worden van effectieve begeleiding, vanwege stagnatie op 1 schaal van 1 bron. Er kan wel gezegd worden dat er wat vooruitgang heeft plaatsgevonden. Roos heeft profijt gehad van de begeleiding.

De onderzoeker weet na dit onderzoek en de uitgevoerde begeleiding hoe er aan het zelfbeeld en sociale vaardigheden van een kind kan worden gewerkt. Dit is

gedaan met als visie oplossingsgericht werken. Het dient aanbeveling om met het programma verder te gaan. Er dient tevens bekeken te worden of dit programma voor meer kinderen werkt door deze methode te gebruiken voor andere kinderen en de effectiviteit wederom te bepalen.

Introductie

Roos doet de deur open en kijkt angstig uit haar ogen. Ze weet inmiddels dat ze meteen na de deur rechts moet en daar op mij moet wachten. Het is duidelijk te zien dat Roos het moeilijk vindt een houding aan te nemen: ze staat wat ongemakkelijk om zich heen te kijken. Ik kom binnen. Roos is altijd zichtbaar blij met dit bekende gezicht. Het vervolg verschilt. Soms is ze enorm vrolijk en praat hard over alle leuke dingen die ze op school heeft meegemaakt. De laatste tijd gaat het echter anders. Ze huilt vaak over dingen die op school gebeuren. Roos wordt wel eens gepest. Kinderen vinden Roos raar op school. Dit meisje gaat vaak met tegenzin naar school. Haar schoolprestaties vallen de laatste tijd tegen. Roos heeft tevens last van lichamelijke klachten, zoals buikpijn.

Roos komt twee keer per week naar een studiebegeleidingsinstituut voor begeleiding. Dit twaalfjarige meisje uit groep acht van de basisschool heeft moeite met haar taak- en werkhouding. Ze werkt ongeordend en mist structuur in haar werk. Tevens is ze snel afgeleid. In voorbereiding op de middelbare school is het wenselijk Roos op deze punten bij te scholen. Het ziet ernaar uit dat Roos met de juiste voorbereiding het havo-niveau zeker moet kunnen halen. Ik werk op het studiebegeleidingsinstituut als psycholoog en studiebegeleider. Twee keer per week werk ik een uur met Roos om haar planning- en structureringsvaardigheden bij te brengen. Vanwege de huidige sociaal-emotionele situatie van Roos lijkt het verstandig om haar de komende tijd ook te begeleiden bij haar huidige sociaal- emotionele problemen. Ik vind het echter lastig hoe ik dit aan moet pakken. Het is wenselijk dat ik dit met haar aanpak, omdat Roos gewend is aan mij en aan de begeleidingsuren. Daarbij komt dat ik vaker dit soort problematiek tegenkom, en het dan moeilijk vind hoe deze kinderen te begeleiden.

Roos heeft vermoedelijk autisme. Het is onduidelijk waarom dit nooit onderzocht is. Afgelopen schooljaar heeft er wel een onderzoek naar dyscalculie

plaatsgevonden. Roos vindt rekenen namelijk moeilijk en scoort daar lager voor in vergelijking met andere vakken. Er bleek geen sprake te zijn van dyscalculie. De cognitieve capaciteiten van Roos liggen op gemiddeld niveau.

Wanneer Roos in een bekende situatie is, voelt ze zich goed. Wanneer Roos door een groepje onbekende kinderen moet lopen, voelt ze zich niet goed. Onbekenden en onvertrouwde omgevingen zijn zichtbaar angstig voor Roos. Ze vindt het moeilijk oogcontact en stemvolume af te stemmen, laat ongemakkelijke houdingen zien, is motorisch onhandig en kan de fysieke afstand tot andere kinderen/ volwassenen nauwelijks tot niet inschatten. Roos komt uit een hogere klasse gezin, met erg betrokken ouders. Ze is beschermend opgegroeid en heeft vrijwel nooit onveilige situaties meegemaakt, waarin mensen haar afrekenen op haar gedrag. Nu, op school, is dat wel eens anders. Kinderen uit de klas van Roos maken opmerkingen en/of negeren haar. Roos weet niet hoe ze hiermee moet omgaan. Roos heeft nu een positieve inbreng nodig. Hoe maak ik van Roos weer een blij kind? Wat heeft zij nu specifiek nodig? Welke problemen zien Roos en ouders? Welke problemen ziet school? Hoe kan ik haar gedrag meer afstemmen op andere kinderen? Rondom mijn werk, zowel in het onderwijs als in de psychologie, zie ik vaak kinderen die door bepaalde problematiek in een negatieve spiraal terechtkomen. Door een stoornis, al dan niet gediagnosticeerd, kan een enkel voorval escaleren tot een drama, waarbij het kind extra problemen (zoals leerproblemen of lichamelijke klachten) ontwikkelt. Ik zou graag willen weten hoe ik deze kinderen kan begeleiden.

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Kinderen met inadequaat gedrag in de communicatie, die in een negatieve spiraal terechtkomen, dienen mijns inziens begeleid te worden. Ik zie vaak dat problemen gesignaleerd worden, maar er vervolgens weinig wordt gedaan. Wanneer er gesignaleerd wordt dat het niet goed gaat, om wat voor reden dan ook, zou ik begeleiding willen starten met deze kinderen. Ik zou graag willen dat de kinderen meer zelfvertrouwen krijgen en daardoor meer tot interactie overgaan: dat ze anderen durven te benaderen, niet bang zijn voor negatieve reacties. Daarnaast zou ik ze ook graag vaardigheden aan willen leren, waarmee ze verder kunnen in het leven, voornamelijk sociale vaardigheden. In het geval van Roos betreft het sociale vaardigheden: oogcontact, stemvolume, grove motoriek, lichaamshouding, gepaste afstand aannemen tot de medemens, gevoelens uiten, maar ook de weerbaarheid ten opzichte van andere kinderen. Het is van belang op een positieve manier het huidige gedrag om te buigen naar sociaal adequater gedrag: gedrag dat beter anticipeert op de omgeving.

1.2 Huidige situatie en werkwijze

Twee keer in de week komt Roos naar een studiebegeleidingsinstituut. Roos krijgt extra begeleiding met betrekking tot planning en structureren. Roos leert hoe ze haar wekelijkse activiteiten, huiswerk, schoolwerk en spreekbeurten moet plannen en structureren. Tevens vertelt Roos bij binnenkomst wel eens over wat ze op school heeft gedaan of wat ze heeft meegemaakt. Wanneer Roos vertelt over vervelende dingen die gebeurd zijn, wordt er naar haar geluisterd en wordt er contact opgenomen met school. School heeft al eens een gesprek gehad met de meisjes die Roos pesten en Roos zelf. Dit heeft helaas de situatie (nog) niet verbeterd.

1.3 Probleemverkenning

Kinderen hebben behoefte aan positieve energie, zo ook Roos. Wanneer Roos bekend is met iemand, kletst ze volop. Op het moment dat ze langs een groep moet lopen, wordt ze angstig, waardoor ze ongemakkelijk langs een groep loopt. Roos heeft een prima *lichaamshouding* in een bekende omgeving, maar wanneer ze in een onbekende situatie komt, gaat ze een andere *lichaamshouding* aannemen. Roos duikt in elkaar en kijkt naar beneden. Voor Roos is het belangrijk dit adequater op te lossen. Tevens valt op dat Roos soms te veel en soms te weinig oogcontact maakt. Oogcontact is dus ook een aandachtspunt. Daarnaast praat Roos redelijk luid: het *stemvolume* is niet altijd adequaat. Ook vallen er tijdens de begeleiding meer dan gemiddeld spullen op de grond of knoeit Roos bij drinken en/of eten. Dit betekent dat haar *grove motoriek* meer ontwikkeld mag worden. Soms kan Roos in je persoonlijke ruimte komen: *afstand tot medemens* is moeilijk in te schatten voor Roos. Het duurde lang voordat het duidelijk was, dat het niet goed ging met Roos. Roos wist niet hoe ze zich moest uiten, hoe ze haar gevoelens moest tonen. Dit betekent dat *gevoelens uiten* ook een ontwikkelpunt is. Roos moet meer van zichzelf laten zien. Pesters kunnen er altijd zijn. Het lijkt belangrijk voor Roos dat ze leert hoe ze met deze kinderen om moet gaan. Tot slot is dus ook de *weerbaarheid* ten opzichte van andere kinderen een belangrijk punt.

1.4 Gewenste situatie

Wanneer er problemen in de interactie gesignaleerd worden en kinderen in een negatieve spiraal terecht dreigen te komen, zou ik graag de mogelijkheden en capaciteiten hebben om hen te gaan begeleiden. Dit keer toegespitst op Roos, maar het programma moet ook toegespitst kunnen worden op andere kinderen. Het programma dient positief ingesteld te zijn: problemen worden dus omgezet in ontwikkelpunten. Met deze ontwikkelpunten wil ik vervolgens aan de slag gaan. Het is belangrijk dat de kinderen hierbij plezier hebben en uiteindelijk competentier worden.

De ontwikkelingspunten van Roos liggen op het gebied van lichaamshouding, oogcontact, stemvolume, grove motoriek, afstand tot medemens, gevoelens uiten en weerbaarheid. Totaal gezien is het doel dat de interactie met klasgenoten, zowel kwalitatief als kwantitatief, omhoog gaat. Het uiteindelijke doel van het onderzoek is dat Roos nu en later goed kan functioneren in het dagelijkse leven. Voor mij is het uiteindelijk doel het kunnen begeleiden en vooruithelpen van kinderen die vastlopen in de sociaal-emotionele ontwikkeling.

1.5 Onderzoeksvraag

Hoe kan ik een 12-jarig kind met beperkte sociale vaardigheden effectief begeleiden, zodat de interactie met klasgenoten verbetert?

Deelvragen:

- Welke sociale vaardigheden dient Roos te bezitten?
- Welk programma wordt er gebruikt?
- Welke sociale vaardigheden worden gekozen om aan te werken?
- Wat is het resultaat van het programma op het zelfbeeld van het kind?
- Wat is het resultaat van het programma op de sociale vaardigheden, volgens Roos en volgens omgeving?
- Wat is het resultaat van het programma op de mate en kwaliteit van interactie, volgens Roos en volgens omgeving?
- Hoe moet ik als begeleider sociaal- emotionele problematiek behandelen?

Hoofdstuk 2

Theoretisch onderzoek

Roos bezit een aantal sociale vaardigheden niet leeftijdadequaat. Er wordt hier eerst uitgelegd waarom die vaardigheden zo belangrijk zijn voor Roos om te leren.

2.1 Communicatie

Wanneer twee of meer mensen in een ruimte zijn, vindt alleen door hun aanwezigheid al communicatie plaats (Nieuwenhuizen, 2003). Voorbeelden hiervan zijn lichaamshouding en oogcontact. Nieuwenhuizen (2003) geeft aan dat onderzoek heeft aangetoond dat woorden voor 7% bijdragen aan de communicatie tussen mensen. De stem van een persoon levert 38% van de informatie voor de communicatie. Tot slot gaat 55% van de communicatie via het lichaam. Dit houdt in dat lichaamstaal het grootste deel van de kwaliteit van de communicatie bepaalt.

Van Dam, Van Tilburg, Steenkist en Buisman (2009) geven tevens aan dat het belangrijk is, kijk te krijgen op wat communicatie is en hoe het werkt. Ze geven aan dat er twee communicatievormen zijn: verbale communicatie en non-verbale communicatie. Verbale communicatie betreft de woorden die daadwerkelijk gebruikt worden. De non-verbale communicatie betreft de lichaamshouding, gezichtsuitdrukking enzovoort, tijdens het gebruiken van de woorden. Non-verbale communicatie bepaalt dus hoe en of je boodschap overkomt. Een vorm van non-verbale communicatie is oogcontact. Door iemand aan te kijken laat je merken dat je bereid bent tot contact en dat je luistert naar de persoon. Houding is tevens een vorm van non-verbale communicatie. Wanneer je jezelf groot maakt, geef je een agressieve indruk. Daardoor kun je mensen afstoten, of bang maken. De ideale houding bij conversatie is rechtop zitten, belangstelling tonen voor de ander, ontspannen en een uitnodigende houding aannemen.

Gezichtsuitdrukking behoort ook tot de non-verbale communicatie. Door je gezichtsuitdrukking geef je weer hoe je je voelt. Wanneer je bijvoorbeeld

glimlacht, geef je aan dat je de ander aardig vindt. Wanneer je fronst, geef je aan dat je het niet met de ander eens bent. Tot slot wordt de stem als deel van de non-verbale communicatie nog besproken. Door de toon en het volume van de stem kan duidelijk gemaakt worden hoe je iets bedoelt.

2.2 Sociale vaardigheden

Gedrag van kinderen is afhankelijk van hun gedachten en gevoelens (Janssen & Boreel, 2000). Een kind dat zich angstig en onzeker voelt in het bijzijn van anderen, heeft misschien eerder het idee dat het niet goed gaat dan een kind dat zich zelfverzekerd voelt. Als een kind denkt dat het weer van alles fout doet, is de kans groot dat het ook fout gaat.

Janssen en Boreel (2000) geven aan dat kinderen graag bij een groepje willen horen en graag vrienden en vriendinnen hebben. Kinderen onder elkaar stellen hoge eisen aan de sociale vaardigheden en het sociale inzicht van elkaar. Sociale vaardigheden en weerbaarheid zijn van belang in de toekomst, zoals bij sollicitatiegesprekken en relaties aangaan. In het hier en nu zijn sociale vaardigheden tevens erg belangrijk. Kinderen moeten weerstand kunnen bieden aan de enorme druk vanuit hun omgeving. Er is een ontwikkeling te zien in de maatschappij, dat het leven steeds harder en individualistischer wordt. Dit betekent dat kinderen sociale vaardigheden nodig hebben om op een bevredigende manier relaties aan te gaan en te onderhouden. Sociale vaardigheden zijn onder te verdelen in assertiviteit en sensitiviteit. Assertiviteit noemen Janssen en Boreel (2000) de houding en vaardigheden die nodig zijn om op het juiste moment en op de juiste manier voor jezelf en je eigen belangen op te komen. Sensitiviteit noemen zij de houding en vaardigheid om op tijd en op een effectieve manier rekening te houden met anderen en met hun gevoelens en belangen.

Janssen en Boreel (2000) noemen in het kader van assertiviteit de volgende concepten, te beginnen met sociale redzaamheid. Sociale redzaamheid wordt door hen omschreven als het vermogen en de vaardigheden die nodig zijn om

jezelf te redden in het leven en in de samenleving. Om in het dagelijkse leven mee te komen, is namelijk een breed scala aan kennis en vaardigheden vereist. Sociale weerbaarheid betekent dat kinderen moeten leren omgaan met bedreigende situaties, risico's moeten kunnen inschatten en daar een goede reactie op moeten kunnen bedenken. Opkomen voor jezelf is een begrip dat veel omvat. Het houdt in dat een kind kan weergeven wat hij denkt, voelt of wil. Tevens betekent het dat een kind iets durft te vragen aan een ander, vragen of het mee mag spelen, zich kan ontspannen bij spannende gebeurtenissen, het kind teleurstellingen kan accepteren, nee kan zeggen als het kind iets niet (of juist wel) wil, kan reageren op gedrag van anderen (bijvoorbeeld bij uitlachen, naroeppen of afwijzing) en zich kan verdedigen wanneer het fysiek of verbaal aangevallen wordt.

In het kader van sensitiviteit zijn de volgende concepten belangrijk (Janssen & Boreel, 2000): luisteren naar een ander, je in een ander inleven, wachten op je beurt en voor een ander durven opkomen als die wordt aangevallen en zichzelf niet kan verdedigen.

Bogels (2008) geeft aan dat het voor een kind erg belangrijk is om sociale angsten te overwinnen, dus de autonomie van een kind aan te moedigen. Met aanmoedigen van autonomie wordt bedoeld dat het kind de kans moet krijgen zelfstandig nieuwe en moeilijke dingen te doen, en te leren van ervaringen. Door autonoom dingen te proberen, kan het kind de sociale vaardigheden ontwikkelen om met nieuwe en moeilijke situaties om te gaan. Tevens leert het kind zo wat hij wel of niet kan en bouwt het kind zelfvertrouwen op.

2.3 Programma voor vaardigheden

Vanwege de intelligentie van Roos wordt er vanuit gegaan dat Roos in staat is nieuwe dingen te leren en zich eigen te maken. Aarons en Gittens (2000) geven zelfs aan dat alleen kinderen met goede cognitieve vaardigheden voordeel halen uit een programma. Zij leggen uit dat vaardigheden bij sociaal vaardige mensen

voornamelijk op een instinct rust en wanneer dit niet het geval is, dit instinct plaats maakt voor een intellectueel proces.

Sociale vaardigheden dienen dus intellectueel aangeleerd te worden. Hiervoor is een programma nodig. Zo een programma is het oplossingsgericht werken. De laatste jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor oplossingsgericht werken.

2.4 Oplossingsgericht werken

Oplossingsgericht werken is een korte begeleidingsvorm (Berg & Szabo, 2006).

Het gaat om een specifieke vorm van gespreksvoering, met de bedoeling kinderen te steunen en een goede start te geven bij hun ontwikkeling. Tevens wordt het kind het doel voor ogen gehouden. Het eindigt wanneer de kinderen erop durven te vertrouwen dat ze geen begeleiding meer nodig hebben.

Kinderen beschikken al over vaardigheden. Het gaat erom gebruik te maken van deze vaardigheden.

De focus van oplossingsgericht werken ligt op het dagelijkse leven van het kind, op hoe het kind met vrienden, leraren, gezinsleden en dergelijke omgaat. Er wordt uitgegaan van het vermogen van kinderen om dingen te leren. Door te focussen op de aanwezige vermogens kan de begeleider deze blootleggen en ervan gebruikmaken en hoeft hij niet te proberen de tekorten van het kind te compenseren. De begeleider heeft de taak de eigen kracht, vaardigheden en vermogens van het kind zichtbaar te maken en aan te spreken. Cauffman en Van Dijk (2009) geven een zevenstappendans aan om samen met de ander naar oplossingen te komen.

Stap 1: Contact leggen: contact aangaan.

Stap 2: Context verkennen: omgevingsfactoren achterhalen.

Stap 3: Doelen stellen: erachter komen waar de leerling aan wil werken.

Stap 4: Sterke punten markeren en krachtbronnen aanboren: persoonlijke resources (her)ontdekken en van daaruit opnieuw het vertrouwen te ontwikkelen dat hij zijn eigen oplossingen kan (re)construeren.

Stap 5: Complimenten geven.

Stap 6: Differentiatiemogelijkheden aanreiken: een meer gedifferentieerde denkmodus, nuancering.

Stap 7: Je op de toekomst oriënteren: richten op toekomst in plaats van verleden.

Berg en Steiner (2006) geven hierbij een lexicon van oplossingsgerichte technieken.

Volgens Berg en Steiner (2006) waren de eerste onderzoeken naar de effectiviteit van oplossingsgericht werken vergelijkbaar met de effectiviteit van gemiddelde behandelingen: ongeveer 80 tot 85 procent heeft hun doel bereikt. Het ging in die gevallen om minder dan zes tot acht sessies. Gingerich en Eisengart (2000) hebben hun onderzoek groot aangepakt: zij hebben vijftien effectiviteitstudies bekeken. Vijf studies met hoge betrouwbaarheid toonden positieve uitkomsten: vier studies vonden dat oplossingsgericht werken beter was dan geen begeleiding of standaard begeleiding, en één studie vond de effectiviteit vergelijkbaar met Interpersonal Psychotherapy for Depression (IPT). Uit de overige tien studies, die gemiddeld tot matig betrouwbaar waren, bleken ook positieve uitkomsten. Tot slot geven Gingerich en Eisengart (2000) aan dat er meer onderzoeken nodig zijn met hoge betrouwbaarheid om de effectiviteit van oplossingsgericht werken aan te tonen.

2.5 Oefenen van vaardigheden

Behalve een programma dienen vaardigheden ook concreet geoefend te worden met Roos. Vanwege haar beperkte sociale vaardigheden kom je voor concrete oefeningen vaak terecht bij boeken voor kinderen met een vorm van autisme. Aarons en Gittens (2000) geven aan dat een interventieprogramma niet moet worden gezien als een geneesmiddel. Het doel van hun programma is strategieën voor sociale communicatie aan te leren. Deze geleerde sociale vaardigheden dienen te worden toegepast en verder ontwikkeld in het dagelijkse leven. Janssen en Boreel (2000) geven ook aan dat je sociale vaardigheden vooral leert in de praktijk. Voor oudere kinderen en adolescenten geven Aarons

en Gittens (2000) aan dat het belangrijk is om interactieve communicatieaspecten erbij te betrekken en te oefenen. Ze geven aan dat specifieke sociale situaties tevens geoefend dienen te worden. Hierbij is het verstandig uit elk programma te halen wat nuttig en relevant is. Met behulp van levensechte situaties, die een kind meemaakt, kunnen spontaan tips en oefeningen bij elkaar gezocht worden om de desbetreffende situatie in het vervolg prettiger op te lossen. Actuele ervaringen bekijken heeft altijd meer zin dan van te voren verzonnen situaties (Aarons & Gittens, 2000). Ze geven tot slot ook aan dat het sociale gedrag van kinderen te complex is om met een methode of met een theorie te kunnen afdoen.

Aarons en Gittens (2000) zeggen dat rollenspel een ideale manier is om sociale vaardigheden te oefenen. Boeken die sociale vaardigheden trainen, kunnen hiervoor gebruikt worden. Zo een boek is 'Navigeren in de sociale wereld'. Het boek 'Navigeren in de sociale wereld' (McAfee, 2006) geeft ideeën hoe een begeleider kinderen kan leren de sociale wereld te snappen en zichzelf daarin te redden. Ieder kind is anders en daarom is er afstemming en aanpassing nodig. Het programma bestaat uit drie delen. Deel één gaat om omgaan met eigen emoties. Uit dit programma kunnen onderdelen gebruikt worden: Roos heeft moeite met het uiten van haar emoties. In dit deel bevinden zich opdrachten hoe emoties te herkennen, labelen en uitdrukken. Tevens worden oorzaken en effecten van stress, herkennen van stress, zelfmonitoren en preventie besproken. Deel twee betreft communicatie en sociale vaardigheden. Hier zijn programma's te vinden voor algemene en specifieke gespreksresponsen en non-verbale communicatie. In deel drie wordt abstract denken geoefend om bepaalde stijlfiguren binnen de communicatie te kunnen begrijpen. Figuurlijke taal wordt geoefend. Deel vier zorgt voor motivatie om de aangeleerde kennis en vaardigheden ook te leren toepassen in de praktijk. De opdrachten kunnen gemakkelijk aangepast worden aan het kind. Elke stap wordt geoefend tot het kind de vaardigheden beheerst.

Ideeën uit dit boek komen uit bestaande theorieën en methoden, andere ideeën zijn nieuw. Er is geen effectonderzoek gevonden. Om deze reden is het nodig kritisch te zijn tijdens het gebruik van het boek.

2.6 Verband tussen literatuur en onderzoeksvraag

Roos dient communicatie-vaardigheden te bezitten, en dan met name non-verbale communicatie. Dit is erg belangrijk voor de huidige situatie en de toekomst van Roos. Sociale vaardigheden dienen geleerd te worden. Deze vaardigheden kunnen geleerd worden met het programma oplossingsgericht werken. Concrete voorbeelden hiervoor kunnen uit boeken gehaald worden die sociale vaardigheden trainen, zoals het boek 'Navigeren in de sociale wereld'.

Hoofdstuk 3

Onderzoeksmethodologie

3.1 Onderzoeksmethodiek

De gebruikte onderzoeksmethode is de casestudy/ gevalsstudie. Deze methode wordt vooral gebruikt in situaties waarin het betreffende probleem erg complex is (Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsmas, 2007). De verzameling van gegevens richt zich dan op een specifiek geval, in dit geval Roos. De onderzoeksresultaten hebben geen algemene geldigheid. Wel zijn inzichten te gebruiken voor vergelijkbare gevallen.

In de sessies zal besproken worden, waar Roos sociaal-emotioneel die week tegenaan is gelopen en hoe deze dingen anders kunnen. Tevens wordt één vaardigheid twee sessies concreet begeleid door middel van zelf bedachte en bestaande rollenspellen.

3.2 Data verzamelen

De zeven vaardigheden (lichaamshouding, afstand tot de medemens, oogcontact, weerbaarheid, stemvolume, uiten van gevoelens en grove motoriek) worden besproken met Roos zelf, ouders en de klassenleerkracht van Roos. Roos en ouders mogen hierbij aangeven waar zij graag vooruitgang in zouden zien. Ook de leerkracht mag een vaardigheid uitkiezen. Tot slot kiest de onderzoeker de laatste vaardigheid. Hierdoor ontstaan er drie vaardigheden waar aan gewerkt gaat worden. Drie vaardigheden, omdat dit redelijk lijkt te doen in totaal zes sessies. De drie gekozen vaardigheden worden vervolgens beoordeeld door de vier bronnen (ouders, Roos, leerkracht, onderzoeker) op een schaal van één tot tien. Tevens worden de totale schalen: kwalitatieve en kwantitatieve interactie, ingevuld. Dit wordt gedaan door middel van het invullen van een lijst (zie bijlage 1). Roos zelf vult tevens de competentiebelevingsschaal voor kinderen (CBSK) in. Zo kan bekeken worden hoe het staat met het zelfbeeld van Roos. De CBSK stelt vast hoe kinderen zichzelf op een aantal specifieke

gebieden vinden functioneren en hoe zij hun globale gevoel van eigenwaarde beoordelen. De CBSK betreft het functioneren op de volgende subschalen:

1. schoolvaardigheden
2. sociale acceptatie
3. sportieve vaardigheden
4. fysieke verschijning (uiterlijk)
5. gedragshouding (de mate waarin kinderen vinden dat ze zich houden aan de gestelde normen en waarden)
6. gevoel van eigenwaarde.

Hierna begint de begeleiding. De begeleiding zal zes weken duren. Iedere week een sessie, dus totaal betekent dat zes sessies. Na de begeleiding zullen de vier bronnen wederom de drie vaardigheden en de twee totale schalen beoordelen. Roos zal tevens weer de CBSK invullen.

Effectief begeleiden zal gelukt zijn, wanneer de waarderingen van de vier bronnen alle minimaal 1 punt op de schaal omhoog gaan. Effectieve begeleiding zou men namelijk in alle contexten terug moeten zien. Tevens dienen de scores van Roos op de CBSK binnen de normale percentielen (15-85) te vallen.

3.3 Ethiek

De ethiek dient gewaarborgd te worden. Daarom is er rekening gehouden met de zes principes voor ethische reflectie (Heilbron, 2005). De resultaten van dit onderzoek zullen beschreven worden door middel van transparante en navolgbare gegevens. Overal waar andermans werk gebruikt is, wordt deze bron vermeld. Roos is op de hoogte van het onderzoek, evenals haar ouders. De ouders hebben toestemming verleend. De eigenaar van het studiebegeleidingsinstituut is ook op de hoogte en heeft tevens toestemming verleend. Roos is een anonieme naam, zodat haar privacy gewaarborgd blijft. Daarnaast wordt het onderzoek regelmatig besproken met medestudenten en docent. Tevens worden de verschillende onderdelen van het onderzoek

weloverdacht. Alle resultaten met betrekking tot de onderzoeksvraag zullen worden gepresenteerd in dit onderzoek. Wanneer de resultaten klaar zijn, worden deze gedeeld met de overige studenten, zodat zij gebruik kunnen maken van de nieuwe inzichten.

3.4 Validiteit

Veerman, e.a. (1997) geven aan dat de validiteit van de CBSK totaal matig is. Om de interne structuur te bekijken zijn factoranalyses en intercorrelaties gebruikt. Factoranalyses bekijken of de subschalen van de CBSK terug te vinden zijn. Het gevonden percentage verklaarde variantie is niet erg groot. Dit betekent dat er een matige tot redelijke 'fit' is tussen model en data. De intercorrelaties bekijken of er samenhang tussen de subschalen is. Er blijkt dat er inderdaad samenhang te zien is, maar niet zo veel samenhang dat de zin van het onderscheid weg valt.

Ook de relaties met externe criteria zijn bekeken. Er waren een aantal veronderstellingen gesteld. De veronderstellingen ten aanzien van verschillen tussen aangemelde en niet-aangemelde kinderen zijn niet bevestigd. De verwachting van verschillen binnen groepen met verschillende vormen van psychopathologie kwam wel gedeeltelijk uit. Dit evenals de verwachte relaties met probleemindicatoren binnen normale groepen.

Alle aspecten, die relevant zijn geacht, komen voor in de zelf gevormde vaardighedenlijst. Het betreft de volgende vijf aspecten: vaardigheid gekozen door Roos zelf en ouders, vaardigheid gekozen door klassenleerkracht, vaardigheid gekozen door onderzoeker, kwantiteit en kwaliteit van de interactie. Deze aspecten zijn niet onderzocht middels analyses. Om de validiteit te waarborgen zijn voor ieder aspect twee stellingen gevormd, zodat het resultaat niet afhankelijk is van één stelling. Tevens worden de vijf aspecten, die totaal bestaan uit tien stellingen, door vier bronnen gescoord: leerkracht, Roos zelf, ouders en de onderzoeker. Hierdoor is er ook sprake van triangulatie. Triangulatie is het gebruik van meerdere gegevensbronnen (Harinck, 2007).

Behalve de informatie van verschillende bronnen is informatie tevens via verschillende manieren verzameld (CBSK en vaardighedenlijst).

De externe validiteit van het onderzoek is beperkt: er kan maar beperkt gegeneraliseerd worden, omdat er sprake is van een case-study.

3.5 Betrouwbaarheid

Het betreft een kwantitatief onderzoek, het betreft namelijk lijsten die ingevuld moeten worden. De sessies zijn kwalitatief: het betreft gesprekken. De vragenlijst CBSK en de zelf gemaakte vaardighedenlijst zijn zo betrouwbaar mogelijk gemaakt.

De betrouwbaarheid van de CBSK is wederom in de handleiding terug te vinden. Veerman, e.a. (1997) geven aan dat de schaal fysieke verschijning goed intern consistent is, de overige schalen zijn redelijk intern consistent, met uitzondering van de schaal gedragshouding. De test-hertestbetrouwbaarheid bekijkt of bij herhaling van afname dezelfde scores verkregen worden. Deze betrouwbaarheid is van de schalen schoolvaardigheden en sportieve vaardigheden goed, van de schalen fysieke verschijning, gedragshouding en gevoel van eigenwaarde redelijk. Matig is de test-hertestbetrouwbaarheid van de schaal sociale acceptatie.

Totaal gezien is de betrouwbaarheid acceptabel.

De betrouwbaarheid van de vaardighedenlijst wordt gewaarborgd doordat de lijst door vier bronnen wordt gescoord. Daarnaast is er per vaardigheid/ totaal sprake van twee vragen. Deze lijst is door de onderzoeker samengesteld, de interne consistentie en test-hertestbetrouwbaarheid is niet vastgesteld.

Hoofdstuk 4

Data-verzameling en analyse

Hieronder wordt de voor- en nameting van de CBSK en de vaardighedenlijst gepresenteerd. Vervolgens worden de meetinstrumenten vergeleken. Tot slot wordt alvast kort de conclusie gepresenteerd.

4.1 Data-verzameling, CBSK

Aangegeven is of de scores laag, gemiddeld of hoog zijn. Percentielscores boven de 85 (hoog) of onder de 15 (laag) wijken af van de scores van andere kinderen in die mate dat het opvallend is. Scores onder de 15 geven aan dat het kind vindt dat hij of zij opvallend minder goed functioneert dan andere kinderen op het desbetreffende onderdeel. Dit geeft aanleiding tot zorg en aandacht voor het kind en zijn of haar zelfbeeld op dit gebied.

Schaal	Ruwe score	Percentielscore	Laag/ Gemiddeld/ Hoog
Schoolvaardigheden	14	42	Gemiddeld
Sociale acceptatie	6	16	Laag – Gemiddeld
Sportieve vaardigheden	14	39	Gemiddeld
Fysieke verschijning	18	47	Gemiddeld
Gedragshouding	24	71	Gemiddeld
Gevoel van eigenwaarde	7	11	Laag

Tabel 1: Resultaten CBSK, Meetmoment 1: maart 2010

Meetmoment 1

Roos geeft aan dat zij zich op het gebied van school vaardig voelt. Met een lage tot gemiddelde score geeft ze aan dat ze zich niet altijd sociaal geaccepteerd

voelt. Op sportief gebied en uiterlijk is Roos tevreden. Tevens is Roos tevreden over hoe ze zich gedraagt. Haar totale gevoel van eigenwaarde is te laag.

Schaal	Ruwe score	Percentielscore	Laag/ Gemiddeld/ Hoog
Schoolvaardigheden	14	42	Gemiddeld
Sociale acceptatie	14	40	Gemiddeld
Sportieve vaardigheden	10	26	Gemiddeld
Fysieke verschijning	19	49	Gemiddeld
Gedragshouding	19	53	Gemiddeld
Gevoel van eigenwaarde	20	52	Gemiddeld

Tabel 2: Resultaten CBSK, Meetmoment 2: mei 2010

Meetmoment 2

Roos laat zich zien als een meisje met een gemiddeld zelfbeeld. Ze geeft aan tevreden te zijn over school, sportief gebied, uiterlijk en hoe ze zich gedraagt. Ze voelt zich ook sociaal geaccepteerd en is tevreden met zichzelf.

4.2 Data-verzameling, Vaardighedenlijst

Er waren zeven aandachtspunten bij Roos: lichaamshouding, oogcontact, stemvolume, grove motoriek, afstand tot medemens, gevoelens uiten en weerbaarheid.

Bij het gesprek met Roos en ouders gaven zij aan dat zij sociale weerbaarheid het belangrijkste vinden. Roos weet niet hoe om te gaan met het pesten. Ouders zien dat Roos hieronder lijdt.

De klassenleerkracht kiest lichaamshouding. De leerkracht geeft aan dat Roos zich via haar lichaamshouding vaak kwetsbaar opstelt.

De onderzoeker heeft tenslotte gekozen voor het uiten van gevoelens. Het duurde een tijd voordat Roos kenbaar maakte dat ze gepest werd en zich erg

verdrietig voelde. Roos dient, naar de mening van de onderzoeker, eerder aan te geven wat haar gevoelens zijn, zodat hierop gereageerd kan worden en Roos eerder geholpen kan worden.

Door de vier bronnen is, middels twee vragen per vaardigheid, beoordeeld in hoeverre Roos de vaardigheden bezit. Scores lopen van één tot en met tien.

	Gemiddelde score (over de 2 vragen), beoordeeld door			
Vaardigheid	Roos	Ouders	Klassenleerkracht	Onderzoeker
Vaardigheid 1: sociale weerbaarheid	2,5	3	2	2
Vaardigheid 2: lichaamshouding	6	3	2	3
Vaardigheid 3: gevoelens uiten	5	4	2	2
Kwantitatieve interactie	4	3,5	3	3
Kwalitatieve interactie	2	4,5	2	2

Tabel 3: Resultaten Vaardighedenlijst, Meetmoment 1: maart 2010

Meetmoment 1

Roos zelf geeft aan dat ze weinig sociaal weerbaar is. De overige bronnen zien dit ook. Lichaamshouding ziet Roos niet als een probleem. Ouders, klassenleerkracht en onderzoeker zien dit echter wel als een probleem. Onderzoeker en klassenleerkracht zien ook dat Roos haar gevoelens niet tot nauwelijks uit. Ouders en Roos zien dit in lichte mate. Tot slot worden zowel de kwaliteit als het aantal interacties van Roos als zorgelijk ervaren.

	Gemiddelde score (over de 2 vragen), beoordeeld door			
Gebied	Roos	Ouders	Klassenleerkracht	Onderzoeker

Vaardigheid 1: sociale weerbaarheid	4	4	3	4
Vaardigheid 2: lichaamshouding	6	5	3	3,5
Vaardigheid 3: gevoelens uiten	6	5	4	5
Kwantitatieve interactie	5	5	5	5
Kwalitatieve interactie	5	5,5	4	5

Tabel 4: Resultaten Vaardighedenlijst, Meetmoment 2: mei 2010

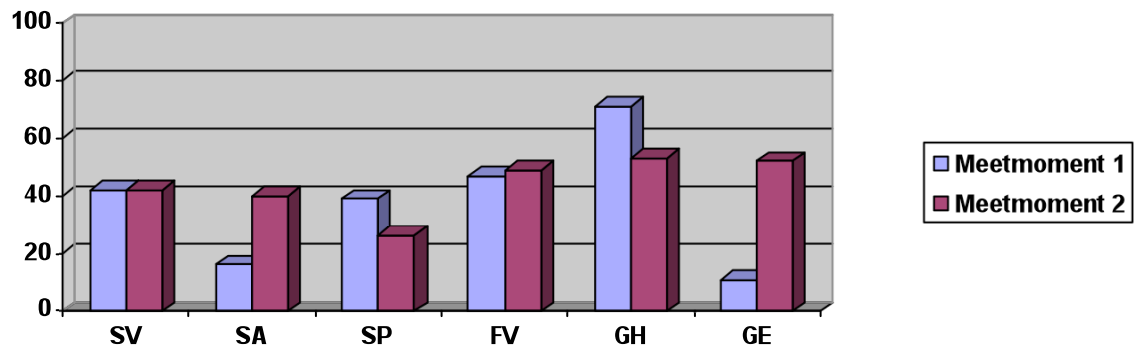
Meetmoment 2

Alle bronnen zien dat de sociale weerbaarheid benedengemiddeld aanwezig is bij Roos. Op lichaamshouding is verdeeld gereageerd. Roos en ouders zien op dit gebied minder problemen dan klassenleerkracht en de onderzoeker. Gevoelens uiten wordt door alle bronnen als ietwat benedengemiddeld gescoord. Dit geldt ook voor het aantal interacties en de kwaliteit hiervan.

4.3 Data-analyse: Vergelijking tussen de meetmomenten

Wanneer we meetmoment 1 en 2 naast elkaar zetten, komt het volgende beeld naar voren:

CBSK

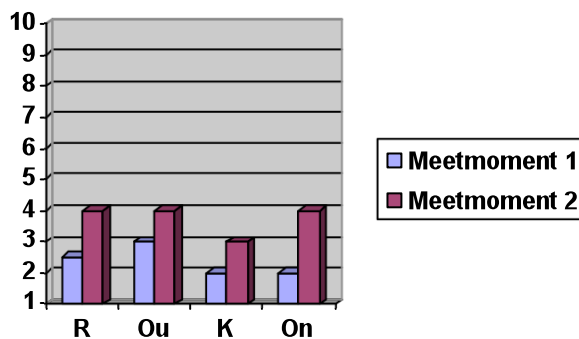
Grafiek 1: Behaalde percentielen op de schalen van de CBSK

Roos blijft zich tevreden voelen over haar schoolse prestaties. Op meetmoment 2 voelt zich meer sociaal geaccepteerd dan op meetmoment 1. De score is duidelijk hoger geworden. Op sportief gebied voelt Roos zich wat minder vaardig. Ze is hier wat omlaag gegaan, maar in gemiddeld gebied gebleven. Op het gebied van uiterlijk is Roos ongeveer even tevreden gebleven. De score van Roos op gedragshouding is wat lager geworden. De score ligt nog ruim op gemiddeld niveau. Roos voelt zich totaal beter over zichzelf, de score ligt nu ruim in gemiddeld gebied.

Vaardighedenlijst

Om te grafieken goed te kunnen lezen, dient het notie dat de R voor Roos, Ou voor Ouders, K voor Klassenleerkracht en On voor Onderzoeker, staat.

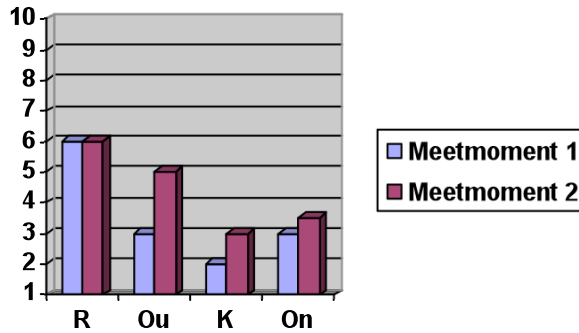
Vaardigheid 1: Sociale weerbaarheid

Grafiek 2: score van 1 tot 10 gegeven door 4 bronnen op 2 meetmomenten

Alle bronnen zien een verbetering van de sociale weerbaarheid.

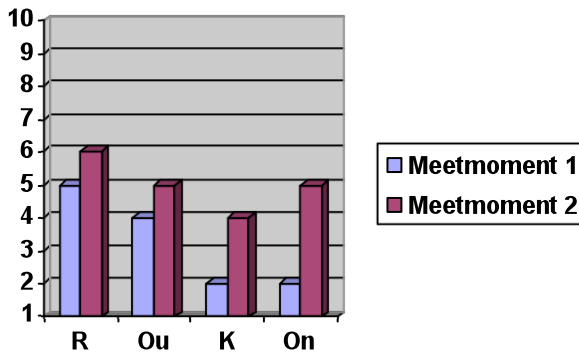
Vaardigheid 2: Lichaamshouding

Grafiek 3: score van 1 tot 10 gegeven door 4 bronnen op 2 meetmomenten

Roos ziet geen verandering met betrekking tot lichaamshouding. Ouders zien de meeste verbetering en klassenleerkracht en onderzoeker zien wat verbetering.

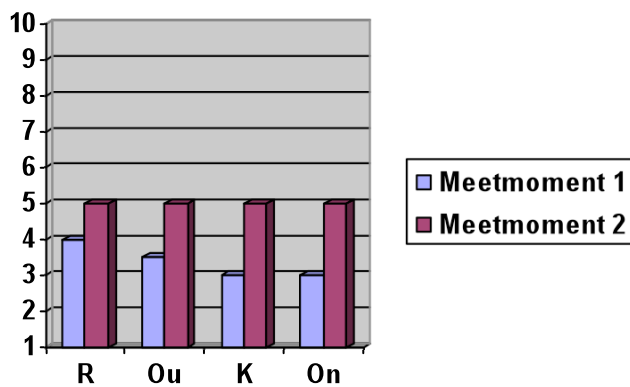
Vaardigheid 3: Gevoelens uiten

Grafiek 4: score van 1 tot 10 gegeven door 4 bronnen op 2 meetmomenten

Er wordt minimaal 1 punt vooruitgang gezien op het gebied van gevoelens uiten.

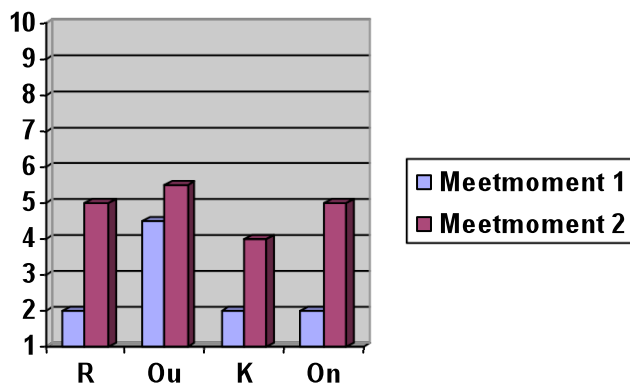
Kwantitatieve interactie

Grafiek 5: score van 1 tot 10 gegeven door 4 bronnen op 2 meetmomenten

Alle bronnen zien dat Roos meer tot interactie overgaat.

Kwalitatieve interactie

Grafiek 6: score van 1 tot 10 gegeven door 4 bronnen op 2 meetmomenten

Roos ziet erg veel verbetering met betrekking tot de kwaliteit van de interactie.

De overige bronnen zien ook een verbetering.

4.4 Samengenomen

Roos haar zelfbeeld is op meetmoment 1, dus voor de begeleiding, op vrijwel alle gebieden gemiddeld. Totaal is ze echter niet tevreden met zichzelf. Dit is na de begeleiding gegroeid: Roos is tevreden met zichzelf. Ze gaf tevens aan zich niet altijd sociaal geaccepteerd te voelen. Na de begeleiding voelt ze zich sociaal wel

geaccepteerd. Beide vooruitgangen zouden oorzaak kunnen hebben in de toename van haar vaardigheden. Alle bronnen zien op de meeste gebieden vooruitgang. Begeleiding leidt tot gelijk blijven of tot verbetering. Roos geeft aan dat ze het moeilijk vindt om de vaardigheden te oefenen, maar het wel leuk en zinvol vindt. Ze aarzelt vaak bij bespreken van opdrachten, maar voert ze uit en is daarna zichtbaar trots op zichzelf.

Het zelfbeeld van Roos is op het gebied van gedragshouding wat gedaald. Het zou kunnen dat Roos vanwege meer vertrouwen in zichzelf, af en toe een regel durft te breken.

4.5 Conclusie

De percentielscores van Roos die na de interventie behaald zijn op de CBSK liggen binnen het gemiddelde gebied. Op dit gebied is effectief begeleiden gelukt. Op de vaardighedenlijst hebben echter niet alle bronnen minimaal één punt vooruitgang gezien op de vijf vaardigheden. Er is namelijk ook sprake van stagnatie een enkele keer. Totaal is te zeggen dat de interventies effectief zijn, omdat er duidelijke vooruitgang is op verschillende gebieden en voor de verschillende betrokkenen.

Hoofdstuk 5

Conclusies

Hieronder worden de conclusies gepresenteerd. Dit gebeurt eerst per deelvraag en daarna wordt de onderzoeksvraag beantwoord. Tot slot worden er ook nog aanbevelingen gedaan.

5.1 Conclusie per deelvraag

Welke sociale vaardigheden dient Roos te bezitten?

Zowel de verbale als de non-verbale communicatie vaardigheden zijn belangrijk. Bij non-verbale communicatie is te denken aan: lichaamshouding, oogcontact, etcetera. Hiernaast zijn onderliggende gedachten en gevoelens belangrijk.

Er vindt al communicatie plaats wanneer twee of meer mensen in een ruimte zijn, alleen door hun aanwezigheid (Nieuwenhuizen, 2003). Lichaamstaal bepaalt het grootste deel van de kwaliteit van de communicatie. Van Dam, Van Tilburg, Steenkist en Buisman (2009) geven aan dat er twee communicatievormen zijn: verbale communicatie en non-verbale communicatie. Verbale communicatie betreft de woorden die daadwerkelijk gebruikt worden. De non-verbale communicatie betreft de lichaamshouding, gezichtsuitdrukking, oogcontact, houding, etcetera. Non-verbale communicatie bepaalt hoe en of je boodschap overkomt.

Sociale vaardigheden zijn afhankelijk van gedachten en gevoelens (Janssen & Boreel, 2000). Gedachten en gevoelens zijn dus belangrijk voor het uiten van sociale vaardigheden. Sociale vaardigheden en weerbaarheid zijn van belang in de toekomst en in het hier en nu. Kinderen moeten weerstand kunnen bieden aan de enorme druk vanuit hun omgeving: ze hebben sociale vaardigheden nodig om op een bevredigende manier relaties aan te gaan en te onderhouden. Het betreft zowel assertiviteit als sensitiviteit. Assertiviteit noemen Janssen en Boreel (2000) de houding en vaardigheden die nodig zijn om op het juiste

moment en op de juiste manier voor jezelf en je eigen belangen op te komen. Sensitiviteit noemen zij de houding en vaardigheid om op tijd en op een effectieve manier rekening te houden met anderen en met hun gevoelens en belangen.

Welk programma wordt er gebruikt?

Het sociale gedrag van kinderen is te complex om met een methode of met een theorie te kunnen afdoen. Vanwege de intelligentie van Roos wordt er vanuit gegaan dat Roos in staat is nieuwe dingen te leren en zich eigen te maken. Met het programma oplossingsgericht werken is aan de slag gegaan. De meeste effectiviteitsonderzoeken naar oplossingsgericht werken laten een positief resultaat zien. Behalve een programma zijn er ook concrete oefeningen nodig. Aarons en Gittens (2000) geven aan dat strategieën voor sociale communicatie aan te leren zijn. Deze geleerde sociale vaardigheden dienen te worden toegepast en verder ontwikkeld in het dagelijkse leven (Janssen & Boreel, 2000, Aarons & Gittens, 2000). Met behulp van levensechte situaties, die een kind meemaakt, kunnen spontaan tips en oefeningen bij elkaar gezocht worden om de desbetreffende situatie in het vervolg prettiger op te lossen. Actuele ervaringen bekijken heeft altijd meer zin dan van te voren verzonnen situaties (Aarons & Gittens, 2000). Aarons en Gittens (2000) zeggen dat rollenspel een ideale manier is om sociale vaardigheden te oefenen. Er zijn boeken te vinden die concrete voorbeelden geven van rollenspellen. Het boek 'Navigeren in de sociale wereld' is hier een voorbeeld van.

Welke sociale vaardigheden worden gekozen om aan te werken?

Roos en ouders hebben gekozen voor de vaardigheid sociale weerbaarheid. Klassenleerkracht heeft gekozen voor lichaamshouding. De onderzoeker heeft gekozen voor het uiten van emoties. De totale schalen waren kwantitatieve en kwalitatieve interactie.

Wat is het resultaat van het programma op het zelfbeeld van het kind?

Het zelfbeeld van Roos toont op sommige gebieden veranderingen. Ten aanzien van schoolvaardigheden en fysieke verschijning (uiterlijk) is er weinig tot geen verandering. Roos voelt zich vaardig op deze gebieden. Op het gebied van de sociale acceptatie is te zien dat Roos zich meer geaccepteerd voelt door anderen. Tevens is ze meer tevreden over zichzelf als totaal. Op gedragshouding en sportieve vaardigheden is haar zelfbeeld wat gedaald. Roos vindt dat ze zich wat minder goed gedraagt. Het zou kunnen dat Roos vanwege meer vertrouwen in zichzelf, af en toe een regel durft te breken.

Wat is het resultaat van het programma op de sociale vaardigheden, volgens Roos en volgens omgeving?

Zowel Roos, als omgeving (ouders, klassenleerkracht en onderzoeker) zien een vooruitgang op het gebied van sociale weerbaarheid.

Roos ziet geen verandering in haar lichaamshouding. Ouders zien dit wel heel sterk. Klassenleerkracht en onderzoeker zien ook een positieve verandering. Op het gebied van gevoelens uiten is er ook een vooruitgang gezien door alle bronnen. Klassenleerkracht en de onderzoeker zien de grootste vooruitgang.

Wat is het resultaat van het programma op de mate en kwaliteit van interactie, volgens Roos en omgeving?

Alle bronnen zien een vooruitgang in hoe Roos interactie voert en hoe vaak Roos interacties voert. Dit zou het gevolg kunnen zijn van de verbeterde sociale vaardigheden.

Hoe moet ik als begeleider sociaal- emotionele problematiek behandelen?

Er dient sprake te zijn van een onderliggende visie. In dit geval is dat oplossingsgericht werken. Naar aanleiding van actuele situaties, kunnen deze besproken worden en bekeken hoe dit anders had gekund. Vervolgens kan hierop geoefend worden middels concrete oefeningen in de praktijk.

Er dient dus een visie te zijn en vaardigheden om deze visie uit te werken.

5.2 Conclusie onderzoeksvraag

Hoe kan ik een 12-jarig kind met beperkte sociale vaardigheden effectief begeleiden, zodat de interactie met klasgenoten verbetert?

De onderzoeker weet nu hoe er aan het zelfbeeld en sociale vaardigheden van een kind kan worden gewerkt. Dit is gedaan met als visie oplossingsgericht werken. Er is bekeken waar de ontwikkelpunten van het kind lagen en er is vervolgens hier op ingezet. De interactie met klasgenoten is verbeterd: deze twee schalen zijn minimaal 1 punt hoger gescoord door alle bronnen. Effectief begeleiden is niet helemaal gelukt: op de schaal lichaamshouding geeft Roos zelf geen verbetering aan. Op het overige is het doel wel behaald: op de CBSK liggen de scores van Roos in het gemiddelde gebied, op de vaardigheden sociale weerbaarheid en gevoelens uiten liggen de scores van de vier bronnen alle minimaal 1 punt hoger.

Er mag dus niet gesproken worden van effectieve begeleiding, maar aangezien er alleen stagnatie was op 1 schaal van 1 bron kunnen we wel zeggen dat er wat vooruitgang heeft plaatsgevonden. Roos heeft profijt gehad van de begeleiding.

5.3 Aanbeveling voor verdere begeleiding van Roos

Het dient aanbeveling om met het programma verder te gaan. De vaardigheden kunnen nog verder ontwikkeld worden of andere vaardigheden kunnen gekozen worden. Middels het bespreekbaar maken en concrete oefeningen kan Roos haar sociale vaardigheden meer ontwikkelen, zodat de kwaliteit en kwantiteit van de interactie nog meer kan stijgen.

5.4 Aanbeveling in breder kader

Deze aanpak werkt voor Roos. Aangezien dit onderzoek een case-study is, hoeft deze aanpak niet voor andere kinderen te werken. Er kan bekeken worden of dit programma voor meer kinderen kan werken door deze methode te gebruiken voor andere kinderen en de effectiviteit wederom te bepalen. Tevens is het een interessante vraag of deze aanpak voor andere leeftijden kan werken. Het

voordeel van het programma is dat ieder kind andere ontwikkelpunten heeft/vaardigheden te ontwikkelen. Hierdoor wordt er bij ieder kind op andere punten gericht. Daarom zou het aannemelijk lijken dat de aanpak ook voor andere kinderen kan werken.

Hoofdstuk 6

Evaluatie onderzoek

6.1 Hoe heb ik het ervaren?

Het meesterstuk was voor mij lastig. Vorig schooljaar ben ik meteen na mijn psychologie opleiding aan de 1-jarige remedial teaching opleiding begonnen. Het is me toen niet gelukt een kwalitatief goed meesterstuk neer te zetten. Ik had namelijk geen praktische hulpvragen in mijn werkveld. Ik heb destijds veel tijd besteed aan het bedenken van een hulpvraag en waar mijn handelingsverlegenheid lag. Inmiddels ben ik al ruim een jaar aan de slag en door het werken in de praktijk zie ik nu mijn handelingsverlegenheid op enkele gebieden. Daardoor was het nu mogelijk voor mij hulpvragen te formuleren. Ik heb het probleem van Roos gekozen, omdat ik hier mijn handelingsverlegenheid het meeste voelde en zij de hulp echt nodig had. Tevens was het duidelijk dat Roos aan haar problemen wilde werken. Dit was voor mij een uitdaging en die ben ik met plezier aangegaan.

6.2 Hoe is het gegaan?

Het onderwerp van het meesterstuk was voor mij vrij snel duidelijk. Daardoor kwamen de intro en hoofdstuk 1 snel op papier. Ik vond het echter lastig om hier theorie bij te vinden (hoofdstuk 2). Welke theorie ik nodig had voor het onderzoek was namelijk niet meteen duidelijk voor mij. In de psychologie is alle theorie rondom een onderwerp belangrijk. Hier ging het om theorie die bruikbaar was voor Roos. Ik moest dus de theorie vertalen naar de praktijk. Mijn wetenschappelijke opleiding belemmerde mij in het praktische denken. Hierdoor kwam ik achter te liggen op de planning wanneer hoofdstukken af moesten zijn. Toen deze theorie eenmaal duidelijk was, kon ik weer verder.

Onderzoeksmethodologie en resultaten presenteren vond ik weinig lastig. Omdat ik wat achterlag, waren deze hoofdstukken later dan gemiddeld. Toch was dat niet vanwege de moeilijkheid, maar door de al opgelopen achterstand. De laatste loodjes kostten veel tijd, maar daar ben ik niet tegen bijzonderheden aangelopen.

Praktisch gezien is het meesterstuk me meegevallen. Roos vond het spannend, doch leuk en ging met enthousiasme te werk. Ze heeft ingezien dat het leuk kan zijn om 'enge' dingen te leren. Ik ben dan ook blij dat er vooruitgang te zien was. Zelf zag ik vooruitgang, maar de anderen ook (Roos zelf, ouders en klassenleerkracht). Het was helaas niet genoeg vooruitgang om het effectieve begeleiding te noemen. Dit betekent dat er misschien langere begeleiding nodig is, of intensievere begeleiding. Het is ook mogelijk dat ik de lat te hoog heb gelegd door te zeggen dat effectieve begeleiding pas geslaagd zou zijn wanneer alle vaardigheden door alle bronnen een punt hoger gescoord zou worden dan in het begin. Roos heeft er in ieder geval wel wat baat bij gehad. Het lijkt belangrijk om in de toekomst een voor- en nameting te blijven doen, om te bekijken of Roos vooruit blijft gaan en of de methodiek nog werkt. Tevens is het verstandig om vanaf een bepaald punt op een andere vaardigheid te gaan richten, omdat ze de vaardigheid inmiddels voldoende bezit.

Tijdens dit alles ben ik gesteund door medestudenten die ook bezig waren met het doen/ maken van het onderzoek. Dit heeft mij geholpen bij het gehele proces. Wanneer ik vastliep, kon ik rekenen op steun en advies van hen. Tot slot heeft ook de begeleider gekeken naar mijn stukken, en daar positieve feedback aan verbonden.

Ik vond het meesterstuk moeilijk te combineren met mijn baan. Het meesterstuk vergt veel tijd en inspanning. Daardoor was het voor mij een jaar met weinig vrije tijd. De vrije tijd die er was, ging veelal op in het meesterstuk. Ik heb er wel veel van geleerd en daarom was het zeker de moeite waard.

6.3 Wat heb ik ervan geleerd?

Ik heb geleerd om te kijken naar ontwikkelpunten. Door de kennismaking met oplossingsgericht werken, is mijn visie op het helpen van kinderen wat veranderd. Het denken in oplossingen en vaardigheden van kinderen was altijd

al een eigenschap van mij. Toch is mijn visie daarin sterker geworden. Ik weet nu dat in oplossingen denken echt werkt en vrijwel noodzakelijk is om kinderen verder te helpen en verder te ontwikkelen. Tevens heb ik geleerd dat je als Remedial Teacher veel voor een kind kan betekenen. Door middel van het bestuderen van de literatuur, eigen inzichten en de eigenschappen van een kind kan er een programma op maat voor een kind gemaakt worden.

Graag zou ik dit, behalve voor Roos, ook voor andere kinderen willen doen. Er zijn vele kinderen die op enig gebied vastlopen. Ik wil deze kinderen helpen, zodat ze wat positiever over zichzelf worden (zoals bij Roos het zelfbeeld omhoog gaat) en vaardigheden kunnen ontwikkelen, die ze nodig hebben. Ik voel me nu vaardig genoeg om kinderen met dit traject te begeleiden. Enige onzekerheid zou ik nog op kunnen vangen door middel van intervisie met collega's. Ik heb namelijk gaandeweg geleerd dat intervisie een belangrijk aspect is als Remedial Teacher. Door anderen kan motivatie en kennis over een bepaalde casus stijgen. Belangrijk is hierbij dat dit proces beide kanten uitgaat. Anderen hebben ook profijt van jouw visie en inzichten.

Tot slot heb ik geleerd hoe ik een praktisch onderzoek op kan zetten en uit kan voeren. Dit was erg lastig voor mij vanwege mijn theoretische opleiding. Nu kan ik de link van theorie naar praktijk leggen. Het zal altijd wat lastiger voor mij blijven, en het is belangrijk voor mij een balans te vinden tussen praktijk en wetenschap. Ik heb de boeken die voor dit onderzoek aangeraden waren (Kallenberg, Koster, Onstenk en Scheepsma, 2007, Harinck, 2007) bestudeerd voor het doen/maken van het onderzoek. Deze boeken hebben mij geholpen bij het maken van het meesterstuk/ doen van het onderzoek.

Literatuurlijst

Aarons, M. & Gittens, T. (2000). *Autisme: werkboek sociale vaardigheden*. Leuven: Acco.

Berg, I.K. & Steiner, T. (2006). *Het spel van oplossingen*. Amsterdam: Hartcourt.

Berg, I.K. & Szabo, P. (2006). *Oplossingsgericht coachen*. Amsterdam: Thema.

Bogels, S. (2008). *Denken+Doen=Durven*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Cauffman, L. & Van Dijk, D.J. (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij Boom

Gingerich, W. & Eisengart, S. (2000). Solution-focused brief therapy: a review of the outcome research. *Family Process*, 39(4), 477-498.

Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.

Janssen, H & Boreel, A. (2000). *Geen watjes, geen katjes: sociale vaardigheden voor kinderen*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Utrecht/ Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

McAfee, J.L. (2006). *Navigeren in de sociale wereld*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant

Nieuwenhuizen, M. (2003). *Lichaamstaal*. Deventer: Kluwer.

Van Dam, A., Van Tilburg, C., Steenkist, P. & Buisman, M. (2009). *Niet meer door het lint*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Veerman, J., Straathof, M., Treffers, D., Van den Bergh, B. & Ten Brink, L. (1997). *Competentie Belevings Schaal voor Kinderen (CBSK)*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Bijlage 1

In hoeverre beschikt Roos over onderstaande vaardigheden?

(1=onvoldoende, 10=voldoende)

1) De vaardigheid 'Sociale weerbaarheid' beheerst Roos

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2) De vaardigheid 'Lichaamshouding' beheerst Roos

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3) De vaardigheid 'Gevoelens uiten' beheerst Roos

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4) Roos vindt de vaardigheid 'Sociale weerbaarheid' gemakkelijk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

5) Roos vindt de vaardigheid 'Lichaamshouding' gemakkelijk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6) Roos vindt de vaardigheid 'Gevoelens uiten' gemakkelijk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

7) Roos heeft contact met haar klasgenoten (kwantitatieve interactie)?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

8) Roos praat en kletst met haar klasgenoten (kwantitatieve interactie)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

9) Roos vertoont sociaal adequaat gedrag rondom haar klasgenoten
(kwalitatieve interactie)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

10) Roos laat sociaal handig gedrag zien (kwalitatieve interactie)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10